

ELŐSZÓ

2014 áprilisában immár nyolcadik alkalommal rendezte meg tanszékünk Szegeden *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* című konferenciát. Az elhangzott előadások a konferencia címéhez illően a magyar nyelvtörténet legkülönbözőbb területeihez kapcsolódtak az ómagyar kortól egészen a 20. századig. Külön öröm számunkra, hogy a nyelvtörténeti kutatások olyan új területei, eredményei is egyre nagyobb számban voltak képviselve, mint a történeti pragmatika vagy a történeti szociolingvisztika.

A kötetbe bekerült tanulmányok közül néhány a magyar nyelvtörténet korábbi korszakaiba vezet bennünket. Haader Lea az Apor-kódex kezeinek megállapításához a szöveg hibatípusait veszi számba. Arra mutat rá, hogy a betű- és szóbetoldások, betűjavítások arról árulkodnak, hogy egyes részek, amelyeket korábban külön keztek munkáinak tartottak, valójában egy kéztől származnak. Korompay Klára cseh–lengyel–magyar helyesírás-történeti összefüggéseket tárgyal tanulmányában: arra hívja föl a figyelmet, hogy a cseh és a lengyel helyesírás-történeti, művelődéstörténeti kutatások sok újdonsággal szolgálhatnak a magyar helyesírás történetének tanulmányozásában, többek között a mellékjeles helyesírás terjedését illetően is.

Horváth Katalin alapos és részletes etimológiai tárgyú tanulmányt írt a *fok* főnév eredetéről és szócsaládjáról. Úgy véli, hogy egyetlen, többjelentésű *fok* szóval kell számolni, és ennek a szónak talán még a *fog* 'megragad' igével és *fog* névszóval 'dens' is kapcsolata van. Büky László az *ezenben* határozószó történetét dolgozza föl a szó megjelenésétől (16. század) kezdve, bemutatva a szó használatát, elterjedtségét, stílusértékeit. Németh Miklós a Szeged környéki nyelvjárás egyik sajátosságát tárgyalja: a standard nyelvi *-hoz/-hez/-höz* rag helyett használt *-hon/-hön* forma kialakulására és elterjedésére keres magyarázatot.

Több tanulmány is foglalkozik a középmagyar kori nyelvhasználattal. Kettő közülük boszorkányperek anyagát használja fel. Berente Anikó azt vizsgálja, hogy az inessivusi *-ba* és az illativusi *-ban* hogyan fordul elő a szegedi boszorkányperek anyagában és Árva Bethlen Kata levelezésében, illetve hogy a két eltérő forráscsoport között van-e különbség a ragok használatában. Mohay Zsuzsanna a négyféle múlt idő szerep-köreit dolgozza föl középmagyar kori boszorkányperekben, összehasonlítva eredményeit az ómagyar kori használattal.

Dömötör Adrienne a Königsbergi töredék óta adatolható *ugyan* történetét és származékainak kialakulását tárgyalja. Bemutatja az *ugyan* grammatikalizálódását, származékainak (*ugyanaz, ugyanonnan, ugyanott* stb.) alakulását, helyesírásukat, összetett szóvá válásukat és előfordulásukat szótárakban, grammatikákban. Horváth László írása Hegedűs Attila egy korábbi tanulmányában foglaltakkal száll vitába. A szerző úgy véli, hogy az adatok által mutatott kronológia nem megbízható a vonzatok változásának vizsgálatában, sok olyan eset van ugyanis, amikor az újabb adatolású vonzat lehet a régebbi, ha a kronológia mellett más tényezőket is figyelembe veszünk. T. Somogyi Magda a deverbális névszóképzéseket tekinti át az ősmagyar kortól a nyelvújításig abból a szempontból, hogy mely képzők fordultak elő, illetőleg működtek párhuzamosan. Néhány szó

(*ad, áll, él, köt, tud, ír*) származékain keresztül arra is hoz példákat, hogy a képzett szavak további sorsa hogyan alakult, mennyire szakadtak el az ige jelentés(ei)től. Varga Éva Katalin azt elemzi, hogy Apáczai Csere János az Enciklopédiában az anatómiai neveket hogyan adta vissza magyarul, ezek mennyire felelnek meg a görög és latin terminushasználatnak, valamint hogy kevésbé sikerült megoldásai milyen mértékben köszönhetők annak, hogy Apáczai nem ismerte az orvosi szaknyelvet, és csak latintudására támaszkodott.

C. Vladár Zsuzsa Révai Miklós és Verseghy Ferenc vitáját elemzi újabb szempontok alapján. Végigtekintve több vitás kérdést is (pl. a nyelv mibenléte, a nyelvek közötti kapcsolat, az elemzés célja és módszere) arra mutat rá, hogy két külön eszmerendszer felől vizsgálták a nyelvet, és számos lényegi kérdést egymással vitázva különféle okokból nem is érintettek.

A történeti szociolingvisztika mint irányzat három tanulmánnyal képviselteti magát. Fazakas Emese az Erdélyi magyar szótörténeti tár anyagára támaszkodva olyan interferenciajelenségeket mutat be, amelyben a román vallomástevő magyar nyelvű szövegében román szavak jelennek meg, méghozzá nem a regionális magyar nyelvi használatnak megfelelően, hanem román alakban. Gréczy-Zsoldos Enikő a Bartakovich család 17. századi levelezésében a megszólítások, köszönések, köszöntések vizsgálatával a nyelvi magatartás, az udvariasság és szolidaritás megvalósulásának módjait mutatja be. Terbe Erika a 16. században élt Bagody András leveleinek elemzésével azt vizsgálja, milyen különbségek vannak pl. megszólítások, elköszönések, illetve nyelvjárási jelenségek terén a különböző embereknek írt leveleiben.

A történeti pragmatikát két tanulmány képviseli. Sárosi Zsófia az udvariasság- és udvariatlanságkutatás magyar és nemzetközi szakirodalmát mutatja be: kitér e kutatási irány kialakulására, problematikájára, majd részletesen elemzi, hogyan alkalmazhatók ezek az elméletek történeti anyagon. Telegdy Pál levelein keresztül pedig mindezek gyakorlati alkalmazhatóságáról is olvashatunk. Németh Luca Anna a történeti szociopragmatikai kutatás és a történeti udvariasság-/udvariatlanságkutatás áttekintése után a bemutatott elméleti háttérre támaszkodva 19–20. századi illemtankönyvek udvariasság-koncepcióját elemzi.

A konferencián 25 előadás hangzott el, ezek közül 17 érkezett meg a szerkesztőkhöz. Két további előadás (Juhász Dezső: Normateremtés, normakövetés, nyelvjárás Sylvester Jánosnál és Forgács Tamás: Még egyszer a *dz* fonémastátuszáról) a Magyar Nyelv című folyóiratban jelenik majd meg. A beküldött tanulmányok szakmai elbírálás után kerültek be a kötetbe. Lektorainknak ezúton mondunk köszönetet alapos munkájukért.

Szegeden, 2015 augusztusában

Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs